

SCHWARCZ GYULA MINT KULTURPOLITIKUS.*

Eszmének élni fenkölt szellemek tulajdona. S azokat, a kik az eszményiség magaslatára emelkedve tudtak élni, mindig tiszteltük és bámultuk még akkor is, ha elzárkóztak a külvilágtól s arra törekedtek, hogy csupán a saját lényüket hajtsák az eszme föltétlen uralma alá. Tiszteltük s tiszteljük mindenkoron az álmodozó remetéket, mert bele képzeljük magunkat abba a hősies harcza, a melyet az ember önmagával kénytelen megvívni, míg megteremti s fentartja magában az eszményiséget. Még inkább méltók azok az idealisták az utókor kegyeletére, a kik eszményökkel bele rohanak az emberi élet forgatagába s ott az emberi élet közepette fejtik ki az ideák expanzív erejét. Ezeknek a sorsuk a harcza, nemcsak önmagukkal, hanem a kis és nagy emberekkel, a szoros és laza viszonyokkal, a multtal és jelennel. Ezek az idealisták a küzdelem és nem ritkán a bukás árán váltják meg eszméik győzedelmét. De ha buknak is, kötelessége az utókornak, mely az ő eszméiket realizálva értékesíti, hogy a hős emlékét a köztudat azon magaslatára emelje, a hol az örök élet virul.

Schwarz Gyula, eme kiváló magyar tudós és politikus, szintén megalkotta belvilágában az eszményt s kifejlesztette a legkisebb részletekig annak harmonikus rendszerét s híven is szolgálta azt, mint gondolkodó tudós s mint küzdő politikus. Ezért nem kerülhette el sorsát, a harcza és szenvedést. Kora megtagadta tőle a külső jutalmat és elismerést. De napról-napra érezzük nőni az ő eszméinek hatalmát. Az ő műveiben lefektetett gondolatok immár testet öltő alkotások. Méltó ő az utókor halás kegyeletére, a melynek javán önfeláldozással fáradozott; méltó az ő félszázadig tartó lankadatlan s önzetlen munkássága arra, hogy

* A Pædagogiai Társaság f. é. 25-iki közgyűlésén tartott emlékbeszéd.

példakép álljon a nemzedékek előtt. Nemes hivatást teljesít a Pædagogiai Társaság, midőn eme közgyűlésén az ő emlékének áldoz. A mélyen tisztelt Elnökség bizalmából reám, az egyszerű tanítóra bízott az a nagy feladat, hogy eme kiváló tudósunk és politikusunk kulturpolitikai működését méltassam; reám, a kibem sem a tudásnak, sem a politikai tapasztalatnak a nagy emlékü férfiúhoz illő mértéke nincs meg. De érzem, meg van a tisztelet és csodálat az ő jelleme, eszméi s a hálaérzet az ő hazafias működése iránt. Ez az érzelem öntött belém bátorságot és erőt, valamint az a hit, hogy a mélyen tisztelt Közgyűlés jóindulatú elnézésével megajándékozni méltóztatik.

Schwarcz Gyula élete folyása.

Schwarcz Gyula 1838 december 7-én Székesfehérvárott született. Régi katonai családból származott, a melynek több generációja Magyarországon töltötte katonai szolgálatát. Atyját, a ki főhadnagy volt a Dom Miguel ezredben, kedves modoraért és élénk szelleméért általánosan kedvelték; anyja, Horhy Katalin, egy dunántúli gazdag és előkelő család sarja volt; anyai nagyapja Horhy Mihály, mint gyakorlati gazda és gazdasági író nagy tekintélynek örvendett. Schwarcz Gyula apját igen korán, már 4 éves korában elveszté; ezért egészen anyjának és nagyatyjának gondos nevelése alatt növekedett fel. Különösen nagy hatással volt Schwarcz Gyulára anyjának, eme nagy műveltségű, emelkedett szellemű s mély kedélyű nőnek nevelése. Ő tőle nyerte jellemének fővonásait, az emberszeretetet és igazságszeretetet, a hazafias érzést, az eszményi gondolkodást, sőt a közügyek iránti érdeklődést is. Schwarcz Gyulában anyja iránt véghetetlenül mély és gyöngéd szeretet fejlődött ki, a mely végig kísérte őt egész életén át; neki ajánlotta föl nagy műveit, a Közoktatási Reformot s a Demokrátiát s anyjának 1871-ben bekövetkezett halála után szent kegyelettel őrizte emlékét egész életén át. Schwarcz Gyulára nagyatyjának is nagy hatása volt. Ő fejlesztette ki benne a tudásvágyat, az induktív gondolkodást, ellátta könyvekkel gazdag könyvtárából, magával vitte európai utazásaira; ő adta meg Schwarcz Gyula műveltségéhez az alapot. Rendkívüli nyelvtelhesége már korán mutatkozott. A görög nyelvet Budapesten a piárista gimnáziumban egy év alatt annyira elsajátította, hogy görög tanárát neve napján görögül köszöntötte föl.

Midőn gimnáziumi és jogi tanulmányait elvégezte, külföldre ment tanulmányai folytatására. Bejárta Németország nevezetesebb egyetemeit s átment Angliába s itt írta meg 1858-ban első tudományos értekezését angol nyelven «Az emberi nem életkoráról», mely méltó feltűnést keltett az angol szakkörökben. Magyarországra visszajöven, itteni rövid tartózkodása után újra visszatért a külföldre, hogy felkutassa Középeurópa és Anglia nevezetesebb könyvtárait. Ekkor szerezte meg azt a bámulatos tájékozottságot a forrásművekben, a mi jellemezte az ő műveit. Ez időkben főleg azzal foglalkozott, hogy az ó görög irodalomban a geologiai, anthropologiai és csillagászati ismeretek első kezdeteit felkutassa. Visszatérván hazájába, folytatta tudományos buvárlatait, s 1864-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Rövid idő múlva, 1865-ben, már ott találjuk a nyilvános élet terén, a melyről nem is tért le élete végéig.

1869-ben választották meg először Székesfehérvárott országos képviselőnek s e várost két cikluson át képviselte 1875-ig. Ettől fogva mint a budapesti Terézváros képviselője vett részt a képviselőház tanácskozásaiban 1878-ig, a mikor megszűnt képviselő lenni. 1887-ben újra a képviselőházban találjuk egész 1894. október haváig, a mikor a budapesti tudományos egyetemen a görög történelem tanárává neveztetvén ki, végleg megszűnt képviselő lenni. Schwarcz Gyula képviselőházi szereplése mellett buzgón folytatta tudományos buvárlatait. Korszakos művét, a Demokrátiát, 1872-ben kezdte írni s annak második kötetét (Römische Massenherrschaft), valamint a «Görög történelem» című nagy művét kevéssel halála előtt fejezte be.

Schwarcz Gyula kétszer nősült s mindakét házassága igen boldog volt. 1877-ben nőül vette báró *Bánffy Máriát*, báró Bánffy János, egykori főispán s báró Wesselényi Józefa nagymíveltségű leányát, a ki gyengéd szeretettel vette körül férjét s tudományos munkássága iránt is a legnagyobb érdeklődést tanúsította. A nemes szívű nő 1879-ben hunyt el. 1881-ben *Csemeczky Máriát*, Csemeczky Ede, nógrádmegyei birtokos és Beniczky Karolina leányát vevé nőül. E művelt, jó lelkű s élénk szellemű nővel élete végéig a legboldogabb és leggyöngédebb családi viszonyban élt. Schwarcz Gyula halála 1900 január 31-én következett be.

Kulturpolitikai működésének okai.

Schwarcz Gyula 1865 elején kezdte behatóan foglalkozni a közművelődési politikával. Hogy mi indíthatta őt, a tudóst, arra, hogy elhagyva magányát, kilépjen a közélet tövises mezejére s épen a köznevelés ügyeivel foglalkozzék; erről maga két ízben nyilatkozik. A «Közüktatási Reform» című nagy művének dedicatorájában mondja, hogy «az ő kedves jó anyja fordította először figyelmét nemes lelkének ihlettségével a hazai népnevelés elhanyagolt teendőire.» Az anyát szerető fiú eme vonzó beismerését kiegészíti ama másik nyilatkozata, hogy őt köteles honpolgári tekintetek állították a hazai köznevelésügy szolgálatába.* Tehát két nemes, egymással harmonizáló érzés, az anya és hazaszeretet volt az, mely e kiváló szellemet a hazai közművelődés javára termékenyenye tette.

A belső érzelmi okokat azonban külső körülmények is támogatták: a politikai helyzet, a hazai közművelődés állapota és társadalmi viszonyaink.

1865-ben új életre kelt a magyar alkotmányos élet, a melynek mozgalmai arra indították legjobbjainkat, hogy ne csak kivívják és biztosítsák Magyarország közjogi függetlenségét, hanem belsőleg is kiépítsék a magyar államot. Schwarcz Gyula lelkét eme mozgalmak nem hagyták érintetlenül, s ő egyéni természeténél fogva azokkal rokonszenvezett, a kik a belső kiépítés munkáján fáradoztak. Később ez a hajlam benne politikai meggyőződéssé vált, a melyhez egész politikai pályáján rendületlenül ragaszkodott. 1868-ban ugyan mint a közjogi ellenzék tagja lépett a parlamentbe, de a közjogi küzdelmekben soha nevezetes szerepet nem játszott. 1872-ben megalkotta a «reformpártot», a mely a belreformok keresztülvitelét tűzte ki céljául. 1887-től 1894-ig, a mikor a szabadelvű párt tagja volt, szintén csak a belső ügyekben szólalt fel. Őt tehát kezdettől fogva végig a belreformok kérdései érdekelték s mint hivatott politikus, soha nagyobb alkalom előtt nem állott, mint a hatvanas évek közepén, a mikor a nemzetre egész állami és társadalmi életünk reformja várakozott.

Schwarcz Gyula figyelmét különösen a közoktatási és társa-

* Hogyan vezessük jövőre a hazai köznevelésügy statisztikáját. 1866. Bevezetés.

dalmi viszonyok kötötték le. Múltán is, mert ezen a téren mutatkozott a legnagyobb elmaradottság és ziláltság. A nemzet háromszázados elnyomatása miatt nem tudott országosan szervezett nemzeti közoktatást fejleszteni. Egyesek jótékonyágából helyi-velközeli voltak ugyan virágzó iskoláink, de legnagyobb részük a legelhanyagoltabb állapotban, felügyelet nélkül, sokszor önző érdeknek áldozatul esve, inkább kárral, mint haszonnal működött. Különösen népoktatásunk viszonyai voltak elszomorítók; ötezer községünk volt iskola nélkül, a meglevők nagyobb részéből műveletlenül került ki a nép s ha írni olvasni megtanult is, csakhamar elfelejtette; a katonaujonczok 79%-a nem tudott írni-olvasni. A polgári iskola, középfokú leányiskola intézményét nem is ismerték Magyarországon. A középiskolákat modernizálta ugyan a Thun-rendszer, de ez iskolák a szakszerű reformokért a latin kultúra helyébe az osztrák-német kulturát kapták bérül. Egyetlen egyetemünk s műegyetemünk a virágzó bécsi egyetem mellett csak az elnyomott mostoha szerepét játszotta s legalább részben a német nyelv és tudományosság szolgálatában állott.

Valamint nem volt öntudatos, nemzeti czélokot követő közoktatásunk, úgy nem lehetett Magyarországon szólni szervezett nemzeti társadalomról sem. Egész társadalmunk közművelődésileg egy tanulatlan, erkölcsileg s értelmileg műveletlen néptömegre s a latinosan s magánjogilag művelt úri osztályra különült el; a kettőt elválasztó tátongó mélységet csak gyengén hidalta át a városoknak német nyelvű és műveltségű s gazdaságilag Ausztriához lánczolt, kis számú polgársága. Tulajdonképen semmi társadalmi érintkezés, semmi kapocs, semmi közös nem volt e három csoport között a műveltségben, a világnézetben, a társadalmi szellemben, a nemzetiség felfogásában. Nem is fejtettek ki egymásra semmi hatást. Szerencse, hogy volt néhány száz európai műveltségű politikusunk, tudósunk, írónk és tanárunk, kik e széthúzó társadalomban a ragasztó és kovász szerepét teljesítették.

A világlátott Schwarcz Gyula figyelmét ez állapotok nem kerültk ki s lelkét bizonyára megrázta a mélységes ellentét tapasztalata, a mely hazai viszonyaink s a németek, angolok, francziák kulturája s társadalmi életének fejlettsége között tátongott; belátta, hogy politikai kifejlődésünket a nép műveletlensége korlátozza s társadalmi elzüllesztésünket a közoktatás nemzetietlensége és szervezetlensége táplálja. Mindezek meggondolása s édes anyjának biz-

tató szavai megérlelték benne az elhatározást, hogy követi a közszellem hívó szózatát, mely akkor minden jeles hazafit a közügyek szolgálatába állított.

«Uj Korszak.»

Schwarz Gyula ifjú lelkesedéssel lépett a politika mezejére s hiven alapigéjéhez «*A közművelődési alapon nyugvó demokracziához*», a reá mint politikusra nézve legháladatlanabb, de a hazaszempontjából leghasznosabb tért, a közoktatást, tette politikai működése alapjává.

Már 1865-ben kezdett a napilapokba irogatni a közoktatásról. Majd nagyobb szabású tevékenységre határozta el magát. Feljött a fővárosba s megalapította az Uj Korszak című heti közlőnyt. Ez az Uj Korszak annak idején igen nevezetes szerepet töltött be közművelődési mozgalmainkban. Eredetileg a kultúra összes ágainak, a «tudományoknak, a tanügynek, irodalomnak és művészeteknek» egyetemes szakközlönye volt és czélul tűzte ki «közművelődésünkben egy jobb korszak számára utat törni.» Ha visszatekintünk arra a szerepre, a melyet az Uj Korszak három évi fennállása alatt betöltött, azt azzal jellemezhetjük, hogy előkészítője volt a hatvanas évek vége felé kifejlődött nagyszabású kulturpolitikai tevékenységnek. Ezen szerepét maga Schwarz Gyula fejezi ki legjobban az első számban: «Közvéleményünk még nem érett arra, hogy legközelebbi országos eseményeinket a nemzet szellemi erejéhez képest méltólag kiaknázhathatná. De egy lényeges szolgálatot már is tehetünk az ügynek, ha tisztítjuk a fogalmakat, ha népszerűséget szerzünk a népnevelés, a köztudományosság, az irodalom kérdéseinek; ha előkészítjük egy nagy kiábrándulásra magát a közvéleményt.»

Az Uj Korszak kibontott zászlója körül akkori tudományos és irodalmi közéletünknek legjobbjai csoportosultak. Irtak bele Toldy Ferencz, Ballagi Mór, Télfy Iván, Torma Károly, Szilágyi Sándor, Riedl Szende, Lutter Nándor, Molnár Aladár, Greguss Ágost, Xantus János, Szana Tamás, Almási Balogh Pál, Szabó József és mások; a külföldi tudósok közül Brehm Alfréd, Vogt Károly, Leech, a jeles angol archeologus. Itt jelent meg Kossuth Lajosnak egy híres levele, a melyben kifejtette a népnevelésről nézeteit; Kossuth Ferencznek egy nagyobb közjogi és történelmi tanulmánya «a nemzeti önbizalmatlanság politikájáról.» Felelős szerkesz-

tői gr. Lázár Kálmán, majd Henszlmann Imre, Bobory Károly és Gonda László voltak. Egyszóval, az Új Korszak találkozó helye volt a tudományos világ előkelőségeinek, tűzhelye és mozgatója magasabb szellemi életünknek. Felszínre hozta, megvitatta tudományos, irodalmi, művészi életünknek, közgazdaságunknak számos égető kérdését. Figyelemmel kísérte hazai és külföldi tudományos intézeteink, szaktársulataink működését. A hazai és külföldi tudományos, irodalmi, művészi mozgalmakról bőven tájékoztatott. Tudományos Akadémiánknak különösen sok tért szentelt. Maga Schwarcz Gyula cikksorozatot közölt az *Akadémia reformjáról*, kívánván annak decentralisatióját s megyei akadémiák felállítását.

De a legtöbbet a közoktatás ügyeivel foglalkozott az Új Korszak. Ennek hasábjain tárta fel először Schwarcz Gyula a közoktatás reformjáról szóló terveit s nézeteit. Izgató hangú, de magas bölcsesleti és állampolitikai színvonalon mozgó cikkekben fejtegette a közművelődésnek az államra és társadalomra kiható természetét, a közoktatásügy parlamenti központosításának szükségét s itt kezdte meg gyűjtött statisztikai adatainak közlését. Itt vetette fel először Riedl Szende egy *«tanár-egylet»* eszméjét, a minek következése az lőn, hogy a budapesti tanárok a kormányhoz országos tanári gyűlés megtartásáért folyamodtak. Itt merült fel továbbá egy *«országos köznevelési egyesület»* eszméje, melyet Jancsik Ede tanár hozott szóba, de a melynek célját és tervét Schwarcz Gyula fejtette ki részletesen a Közoktatási Reform című munkájában.

Célja volt az egyesületnek az ország minden művelt polgárát, sőt lehetőleg minden lakosát a közművelődés szolgálatában társadalmilag egyesíteni. A tervezőknek szándékuk volt a begyűlt összegeken iskolákat állítani és segélyezni, tanulókat ösztöndíjakkal, könyvekkel ellátni, tanítókat, tanárokat jutalmazni, külföldi tanulmányutakra küldeni, statisztikai adatokat gyűjteni. Nem volt ez más, mint a mai közművelődési egyesületek eszméje, csak hogy nagyobb arányok szerint és országos központosítással megalkotva. Sajnos, az egyesület az érdeklődés hiánya következtében sokkal szűkebb körben, csupán a nevelésügy munkásaira kiterjedőleg alakult meg. mint *«Országos Köznevelési Egyesület»*, a melynek elnöke, szellemi és anyagi fentartója Schwarcz Gyula volt. Az egyesület ezen formájában is nevezetes eszmét képviselt a közoktatás terén, az egyetemesség eszméjét. Schwarcz Gyula kísérletet

is tett a köznevelés összes munkásait egyesíteni és közös munkára bírni az egyesület keretében; azonban a viszonyok kedvezőtlen-sége folytán terrvét keresztül vinnie nem sikerült. Az egyesület tevékenysége csak szűk keretben mozgott; tanácskozásait, a melyeken képviselők és pædagógusok vettek részt, többnyire Schwarcz Gyula lakásán tartotta, míg a nyolczvanas években meg nem szűnt. Ezen egyesület mély nyomot nem hagyott ugyan közoktatásunkban, mindazáltal céljánál fogva megérdemli, hogy neveléstörténelmünk fentartsa emlékét.

Az Új Korszak kezdettől fogva oly irányban szolgálta a közoktatásügyet, mint a politika egyik ágát. A milyen értékes volt e törekvés a közoktatásra nézve, épen annyira közel állott a veszedelem, hogy a közlöny a batármesgyén át átsiklik a politika mezejére. Ez meg is történt, a mennyiben Schwarcz Gyula a demokrácia és közművelődés eszméjéhez az állami függetlenség eszméjét is csatolta s az Új Korszakot ezen politikai felfogás szolgálatába állította. Az Új Korszak közlönye lett a 48-as elveket valló nemzeti demokrata pártnak. Schwarcz Gyula ezen pártállást *«Magyarország helyzete a realunióban»* című művében (1870) azzal indokolja, hogy Magyarországon a korszerű nemzeti reformokat csak úgy vihetjük helyesen keresztül, költségvetésünket csak úgy oszthatjuk be szabadon, tisztán a nemzeti szempontok szerint, s különösen a közoktatást csak akkor vezethetjük csupán a nemzeti érdekek szempontjai szerint: ha megszüntetjük a közös ügyeket. Meg kell jegyeznem, hogy az Új Korszak a politikai kérdéseket mindenkor magas államtudományi és sociologiai szempontból tárgyalta.

Az «Új Korszak» 1868 végén szűnt meg. Történelmi utódja: *«Az országos Köznevelési Egyesület Havi Közlönye»* csak rövid életnek örvendhetett.

Statisztikai munkálatok.

Magyarországon a statisztikai adatok hivatalos gyűjtése 1868-ban kezdődött, a mikor az akkori földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium kebelében a statisztikai osztály megalakult. Azonban már ennek előtte is érezték nálunk annak szükségét, hogy az országot saját állapotáról statisztikai adatokkal felvilágosítsák. E célzattal alakult meg 1860-ban a Tud. Akadémia kebelében gr. Dessewffy Emil elnöklete alatt a statisztikai bizottság, a

mely fölkérte a helytartó tanácsot statisztikai ügyosztály felállítására, fáradozása azonban ennek közömbösségén sikertelen maradt. Később sikerült ugyan rábírní a helytartó tanácsot, hogy az adatok gyűjtését megindítsa. A begyűlt adatok hézagosak és rendszertelenek voltak és csak 1869-ben kerültek feldolgozásra a magyar kereskedelmi minisztérium, statisztikai osztályában. Nem megbízhatóbbak azok az adatok, a melyek a hatvanas években a Tud. Akadémia «Statisztikai közleményei»-ben jelentek meg. Nem voltak objektívek, tehát szintén nem megbízhatók a bécsi centrális statisztikai hivatalnak Magyarország közoktatásáról az ötvenes években gyűjtött és összeállított adatai. Dr. Barsi József, a ki a helytartó tanács közoktatási adatait feldolgozta, így kiált fel: «Tulajdonképen azt sem tudjuk, hány gimnáziumunk van».* A magyar kormányzati közegek útján gyűjtött hivatalos statisztikai adataink a közoktatásügyről 1869-ig nem lévén, egyes tudósok magán úton igyekeztek adatokat beszerezni. Gyűjtéseik eredményét részben az Akadémia «Statisztikai közleményei» közölték.

Schwarcz Gyula a közoktatás szervezéséhez az első és legfontosabb teendőnek a statisztikai adatok gyűjtését tartotta. Statisztikai művének bevezetésében így szól: «Bármilyen legyen a közoktatás reformjának tervezete, részletes és pontos statisztikára bármiféle tervnek szüksége van». Ennek tudatában még 1865 elején felszólalt statisztikai adatok országos gyűjtése érdekében. Az Új Korszakban is sürgette a gyűjtések megindítását. Ugyane tárggyal behatóbban foglalkozik 1866-ban «*Két röpirat a közoktatás körül*» című művében. E röpiratban az ország közönségéhez fordul, hogy miután a helytartó tanácstól merev konzervativizmusa miatt üdvöset várni nem lehet, alakítsa meg az «Országos Köznevelési Egyesületet» és vegye az egyesület a statisztikai adatok gyűjtését a kezébe. Schwarcz Gyula azonban azt vélte, hogy nincs vesztegetni való idő. Azért ő maga, saját költségén szándékozott összegyűjteni az ország közoktatásának adatait. Ez irányú tevékenységét azzal kezdte, hogy még az 1866-ik évben megírta nevezetes munkáját: «*Hogyan vezessük jövőre a hazai közoktatásügy statisztikáját?*» Ebben összefoglalta mindazon adatokat, a melyek részint az osztrák császári birodalom statisztikai hivatalá-

* Dr. Barsi József: «A közoktatás statisztikája.» Pest. 1869. Ráth Mór kiadása.

nak, részint a Tud. Akadémia statisztikai bizottságának közleményeiben s egyesek (Konek, Barsi, Fényes Elek) műveiben a közoktatásügyről megjelentek. Kimutatta az addig összegyűjtött adatok szerfölötti hiányosságát s arra való elégtelenségét, hogy azokon az ország közoktatási reformját felépítsék. Egyúttal részletes javaslatokat, utasításokat és kérdő rovatokat közöl az elemi, közép- és főiskolák statisztikájának vezetéséről.

E munkájával egyidejűleg megindítja a részletes adatok gyűjtését is. Körleveleket intéz az egyházi és más iskolafentartó hatóságokhoz és összeállítja a középiskolák oly statisztikáját, a mely teljességére nézve fölülmulta az összes addig megjelent adatokat. Erről szóló jelentését a Tudományos Akadémia 1866. évi márczius 26-iki ülésén olvasta föl *«A magyar birodalom gimnáziumainak és reáltanodáinak statisztikája»* czimen. Majd az ország 31 tanítóképző-intézetének igazgatóságaihoz fordul s eme gyűjtésének eredményeként kiadta 1867-ben *«Magyarország tanítóképezdei-nek statisztikáját.»* E mű becses forrásul szolgál tanítóképzőink monográfiájához. Végre 1867-ben azon nagy feladathoz fogott, hogy a kereskedelmi és iparkamarák segítségével összegyűjti és kiadja az ország összes elemi népiskoláinak statisztikáját. Három megyéről, ú. m. Abauj, Gömör és Ung megyékről be is érkeztek az adatok, a melyeket 1868-ban az Uj Korszakban tett közzé, majd önálló füzetekben adott ki. Ezen adatok igen érdekes világot vetnek azon kor népiskoláira, mert egyenként tüntetik fel az iskolák viszonyait. Sajnos, ezen adatgyűjtést az 1868-iki népoktatási törvény létrejötte után megszüntette.

Schwarcz Gyulának még egy sajátos statisztikai gyűjtéséről kell megemlékezni. A középiskolai igazgatóságok útján összeállította az ország középiskolaiban tanuló kitünő előmenetelű ifjak neveit, vagyoni és társadalmi helyzetükről szóló adatokat, a minek czélja az volt, hogy a megyénként és országosan rendezendő tanulóversenyek ügyét előkészítse s egyúttal a közönséget a kitünő tanulók számára ösztöndíjak adományozására serkentse. Kitünt ugyanis ez adatokból, hogy a kitünő tanulók $\frac{2}{3}$ -része szegény sorsú, tehát segélyre szorúl. Ez adatok 1867-ben jelentek meg és számos mai szereplő egyéniségünk neveit tartalmazzák.

Schwarcz Gyula statisztikai munkálatainak általános jellemzésére legyen szabad annyit megjegyezni, hogy ő az egyházi, nemzeti-ségi és pädagogiai viszonyokon kívül kiváló gondot fordított az ada-

toknak társadalmi vonatkozásaira és az egyes iskolák működése között fenálló belső kapcsolatok kitüntetésére. E végből azt kívánta, hogy különös figyelemmel kísérjük az iskolákban a tanulók áramlási adatait. Tudnunk kell, hányan jutnak fel a tanulók közül a magasabb osztályokba, hányan lépnek ki a tanfolyamok elvégzése előtt? Mi történik azokkal, a kik kilépnek? Milyen pályákra lépnek? Milyen iskolákhoz mennek át? Kimutatta, hogy a gimnáziumi tanulónak csak 22%-a jut a 8-ik osztályba s az eltávozókról mit sem tudunk. Szerinte ki kell mutatni azt is, hogy az iskolák népességére úgy egyenkint, mint általánosságban miként hatnak a környékbeli és országos közgazdasági viszonyok, a közlekedési utak, a népesség gyarapodása és nemzetiségi átalakulások, a politikai helyzet megváltozása, a vizsgálati rendszer stb. Ő maga is törekedett ezen tényezők hatását bebizonyítani. Például kimutatta, hogy a helytartó tanács visszaállítása következtében a népiskolai tanulók száma 100,000-el csökkent; ellenben a középiskolák népessége 1860-tól 1865-ig legalább helyenként megkétszereződött s az egyetem és műegyetem népessége is rohamosan kezdett emelkedni. Ő volt az, a ki más statisztikusokkal szemben kimutatta, hogy a hatvanas években az országnak legalább 5000 községében nem volt népiskola s a tanköteleseknek csak 48%-a járt iskolába. Ezen adatokat, habár annak idején diskvalifikálni törekedtek, a hivatalos statisztika igazolta. *

A Közoktatási Reform.

Schwarcz Gyula eddigi munkássága csak előkészület volt nagy művének megírásához, a melynek teljes címe: «*A közoktatási reform mint politikai szükséglet Magyarországon.*» A szerző «kedves, jó anyjának — ajánlotta művét — fiúi szeretettel». Füzeteként adta közre s 1868 végén fejezte be, akkor, midőn a képviselőházban a népoktatási törvényt letárgyalták. Schwarcz Gyula úgy kívánja e művét tekinteni, mint a statisztikai művéből levont következtetések eredményeit.

Ebben a műben vannak lefektetve Schwarcz Gyula kulturpolitikai elvei és nagyszabású közoktatási reformtervei. E művel örökké tartó emléket állított magának közoktatásunk történetében. A legnagyobb, legértelmesebb s legbecsesebb kulturpolitikai mű

* L. a közoktatási kormánynak 1872-ben kiadott jelentését.

irodalmunkban. Méltó alkotása egy nagy szellemnek. Hű tükre lángoló hazaszeretetének.

Az 508 lapra terjedő, négy negyedrétt alakban nyomott mű három részből és hat fejezetből áll. Az első részben kifejti szerző a mű célját és az általános elveket; a második részben szól Magyarország-közzögi függetlenségéről, mint nemzeti közoktatásunk szabad kifejlődésének alapfeltételéről; a harmadik részben ismerteti az ország közoktatásának történetét Szent-Istvánról a mohácsi vészig s innen az 1860-iki októberi diploma megjelenéséig. A mély politikai és történeti háttérből emelkednek ki a reformtervek. És pedig az első fejezetben kifejti a demokráciának a közművelődéssel való oktani összefüggését. Azután a második fejezetben az elemi iskola, a harmadikban a középiskola, a negyedikben a főiskolák újja alkotásáról szól; az ötödikben az iskolák jogi és nyelvi viszonyainak és közkormányzatának reformját s végül a hatodik fejezetben mind e reformok pénzügyi alapját ismerteti. Mindenik fejezetben teljes és részletes képet nyújt a megreformált iskoláról, a reform céljáról, elveiről, kiviteli módjairól; részletes tanterveket, óraterveket közöl, sőt a tankönyvekről is tesz ajánlatokat. S e reformokat pädagógiailag, politikailag, társadalmilag és közgazdaságilag általánosan és részletesen indokolja. Mindig a hazai viszonyokból indul ki, a melyeket bő statisztikai adatok alapján derít fel és párhuzamba állít a külfölddel. Ismerteti az összes művelt államok közoktatási viszonyait statisztikai adatok alapján. S a kétfőnek, t. i. a hazai és külföldi viszonyoknak mérlegeléséből állapítja meg reformterveit.

Gúnyolja az úri osztálynak a „Quæ moribus»-on, «nomina composita»-n, a filozófiai kurzus értéktelen filozofémáin s a «Corpus juris»-on felnőtt egyoldalú jogi és félszeg általános műveltségét s azt az életfelfogását, hogy csak a gyakorlati ész ér valamit s a tudomány bolondság; ez az okoskodás csak arra jó, hogy ellene szegüljenek minden hasznos újításnak. Élesen bírálja az annyi sokat dicsért magyar népnek műveletlenségét, szűk látókörét, a mely szerint érdekei csak a saját portájának határáig terjednek s csak akkor vetkőzik le közömbösségéből, ha azt megtámadva érzi. Ellenben rajongva szól a művelt hazafiak azon kis csoportjáról, a mely a közügyek terheit önzetlenül és roskadásig czipeli vállain. De szenvedélyesen támadja azon politikusainkat, a kik abban az időben azzal a frázissal akarták a nagyszabású közoktatási refor-

moknak útját szegni: «Az állam ne tanítson, mert ahhoz nem ért.» «Bizza azt az egyházakra.» «Az állam csak adjon jogokat, de azokat el ne vegye.» «Az állam feladata csupán a jogrend megteremtése.» Egy szóval, Schwarcz Gyula e munkájából nemcsak a közoktatásról, hanem az akkori politikai, társadalmi, gazdasági viszonyokról is értesülünk. A Közoktatási Reform mint korfestő munka is érdekes.

Schwarcz Gyula közoktatási nézeteit külön fejezetben ismertetem; itt csupán azt jegyzem meg, hogy Schwarcz Gyula e művében már módosította a közoktatási reform jogi viszonyaira vonatkozó felfogását. Elállott azon gondolattól, a melyet a «Két röpiratban» még hirdetett, hogy a reform az 1848. évi XX. t.-cz. 3. §-a alapján viendő keresztül, de annál határozottabban követeli *állami iskolák* állítását a közoktatás egész vonalán, a népiskolától az egyetemig. Kívánja ezt azért, mert az egész közoktatási reform égboltozatára vezéreszméül a nemzeti iskola eszméjét kell tűznünk.

Állami intézményeink és a kor igényei.

Schwarcz Gyula az önálló nevelésügyi munkákon kívül állampolitikai műveiben is foglalkozik a közoktatásügygyel. Ez természetesszerű kifolyása az ő államtudományi alapgondolatának, a mely szerint az államéletnek a közművelődési alapon kell felépülnie. Viszont az állami intézmények célja az állampolgárok szellemi, erkölcsi és anyagi erejének kifejlesztése és a köznek javára gyümölcsöztetése. Úgy fogván fel tehát az államtudományt, mint az anthropologia egy részét, állampolitikai elméleteinek és reformeszméinek fejtegetésében a vezető motívum az emberi művelődés gondolata volt. Szerinte a közoktatási politika nem kiegészítő része vagy függeléke, hanem gerince az állampolitikának. Ily szempontból tárgyalja a közoktatásügyet önálló kulturpolitikai és államtudományi műveiben egyaránt. Ezt cselekszi 1870-ben megjelent politikai művében is, melynek címe: «*Magyarország helyzete a redlunióban.*» Ebben behatóan és élesen bírálja Magyarország közoktatásügyi viszonyait s a magyar törvényhozásnak és kormánynak a köznevelés előmozdítására irányzott intézkedéseit s a közoktatás és közgazdaság fellendülése érdekében — miként már fennebb említém — azt tanácsolja, hogy a magyar nemzet a reálunió teréről a personalis unió politikájára térjen át.

A közoktatást mint állampolitikai ügyet taglaló művei közül

a legjelentékenyebb az, a mely 1879-ben *«Állami intézményeink és a kor igényei»* cím alatt jelent meg. Ezen 503 lapra terjedő nagy mű alapgondolata, hogy Magyarországon az állam feladata a függetlenségen, jogegyenlőségen és népfelségen kívül a közművelődésnek és közgazdaságnak megerősítése és fokozása; sőt az előbbieket, a melyek az állam jogrendjére vonatkoznak, épen az utóbbi kettő által alapíthatjuk meg és biztosítjuk. S ebből a szempontból világítja meg állami intézményeink történeti fejlődését, jelenlegi szervezetét, a felségjogot, a törvényhozó hatalmat, a kormányhatalmat, a megyei és községi kormányzatot, közegészségügyet, adóügyet, birói hatalmat, szegényügyet, a közoktatást, köztudományosságot, irodalmat, művészetet s mindenik ügyre nézve egységesen megalkotott reformtervezettel áll elő.

Reformeszméinek kettős vezető motivuma a *demokrácia* és a *szakkormányzat*. Mindannak, a ki valamely állam törvényeinek aláveti magát, joga is van befolyást követelni hazája törvényhozásába. Az államkormányzatban pedig a minisztertől kezdve lefelé a falusi biróig a szakképzettségnek kell érvényesülnie. De nem szabad megtérni a polgárok részéről a törvényhozásba való esztelen beavatkozást és a tisztviselők részéről a szakmában való tudatlanságot, járatlanságot. Tehát az általános és titkos szavazatjogot a műveltséghez, az írni és olvasni tudáshoz köti; másrészt a tisztviselői alkalmaztatást minősítvénytől teszi függővé s követeli kvalifikációsális törvény hozatalát.

Ezen a gondolon épül fel közoktatási politikája is, mely a *«Közoktatásügyi Reform»* című munkájában kifejtett programmal lényegileg megegyez ugyan, de a részleteket már a kifejlődött viszonyok szerint módosította és kiegészítette. A reform főgondolatait egy későbbi fejezetben adván elő, a részletek közül megemlítem a következőket.

Kívánja, hogy állítson az állam 1000 népiskolát öt évre elosztva. Törvényt kell hozni, hogy a községek az iskolák építéséhez a közmunkát ingyen szolgáltatassák. A regálejvedelem az iskolákra fordíttassék. A községek iskolaépítés céljából ingatlanaikra kölcsönt vehessenek. Szaporítani kell a tanfelügyelői személyzetet. Tetemesen emelni kell a tanítók fizetését. A polgári iskolát nyolcz osztályúvá kell kiegészíteni; a két felső osztályban a jogi és közgazdasági tudományokat kell előadni s a polgári iskolai érettségi bizonyítványt minősítő erővel kell ellátni a köztisztviselői állá-

sokra. A középiskola két felső ágában bifurkációt kell létesíteni a humanisztikai és reáltárgycsoportok szerint. Az egyetemen a jogi fakultás államtudományi és jogi fakultásra különítendő el. A leczkepénz ügye rendezendő. Reformálni kell a Tudományos Akadémiát. Megszerezte közkönyvtárak állítandók stb.

Schwarcz Gyula nagyszabású és a világirodalomban számot tevő munkájában, a *«Demokrátiá»*-ban is alapgondolat gyanánt szövi fejtegetéseibe a közművelődés eszméjét, sőt a közoktatásnak külön fejezetet szánt. Miként ismeretes, e műből csak két kötet jelent meg (*Die Demokratie és Römische Massenherrschaft*). A közoktatásügyi rész csak egy későbbi kötetnek leendett egy fejezete. Szerencsére Schwarcz Gyula e fejezetet előre megírta és 1879-ben kiadta a következő czimen: *«Zur Reform des europäischen Kulturwesens»*. Az ezen műben kifejtett kulturpolitikai nézetek alapjukban megegyeznek a *«Közoktatási Reform»*-ban előadottakkal, de azokat az általános európai viszonyokra alkalmazza.

Kisebb művek.

Kiegészítésül Schwarcz Gyula nevelésirodalmi munkásságának jellemzéséhez megemlítem még, hogy a vázolt nagyobb műveken kívül számos cikket és tanulmányt írt folyóiratokba, napilapokba. Az Országos Köznevelési Egyesületben tartott előadásai ezen egyesület havi közlönyében jelentek meg. Pedagógiai és történelmi szempontból figyelmet érdemelnek a Montesquieuról megjelent tanulmányai, a melyek közül pædagogiai irányu, a mely a tübingái államtudományi folyóiratban (*Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft*) jelent meg e czimen: *«Montesquieu's Erziehung zum Verfassungspolitiker.»*

Schwarcz Gyula népiskolai tankönyvet is írt e czímmel: *«Alkotmánytan a népiskolák számára»*. Tömör rövidséggel meseteri módon adja a honpolgárra nézve legszükségesebb tudni valókat.

Schwarcz Gyula a képviselőházban.

Két ízben volt tagja a képviselőháznak: 1868-tól 1878-ig és 1887-től 1894-ig.

Schwarcz Gyula a törvényhozó testületben a közoktatásügyek ép oly lelkes és önzetlen bajnokának bizonyult, mint a milyen volt mint író a Házon kívül. Főtörekvése mint képviselőnek is oda irányult, hogy az országgyűlés tagjait a közoktatásügy állam-

politikai és társadalmi fontosságáról meggyőzze, az érdeklődést a közoktatás általános és részletkérdései iránt fölkeltsse s a képviselőházat a köznevelés ügye iránti nagyobb áldozatkésztségre buzdítsa. Nagyobb szabású akciózt és áldozatkésztséget nem sikerült feltámasztania, de ez nem rajta múlt, hanem a kormánypolitikán, a mely a költségvetések megállapításakor az utolsó helyre tette a közoktatásügyet, s oka volt az 1873-ban bekövetkezett gazdasági válság, mi a törvényhozást arra kényszerítette, hogy az amúgy is szűkösen mért közoktatási kiadásokat több mint fél millióval le- szállítsa. Oka volt végül a társadalomban és a képviselőházban is uralkodó közfelfogás a kultúra kérdéseiről, a mely csak a kongó szólamok hangoztatásáig és meghallgatásáig terjedt, de a kultúra szakkérdéseinek taglalását fölötte unalmasnak és fölöslegesnek találta. A népoktatási törvény megalkotása után kigyulladt a lelkesedés szalmatüze s a képviselőház 1870-ben Kállay Ödön indítványára az előterjesztett két millió költségvetésen felül egy milliót szavazott meg a közoktatási miniszternek. Ezzel aztán ki is merült tetterőnk s legjobbjaink hiába igyekeztek az apátiába merült lelkeket felrázni. Schwarcz Gyulának kissé oktató, de mindig eleven, lelkes hangú, a viszonyokat élesen bíráló, szigorúan tárgyilagos és szakszerű felszólalásait is gyakran figyelmetlenséggel kísérték, türelmetlenül fogadták. Schwarcz Gyulát azonban nem rettentették el az olyan balesetek, hogy a tanítóképző tanárok fizetéséről beadott indítványa feletti szavazásban egyedül maradt s a meteorológiai észlelő állomások felállítását indítványozván, egyszerűen kinevették. Ő nem törődve sem a népszerűséggel, sem pártja neheztelésével, tovább hengergette fölfelé a közművelődés titáni köveit.

Schwarcz Gyula szorgalmas tagja volt a képviselőháznak s épen azért nem könnyű működéséről részletes és mégis összefoglaló képet adni. Leginkább köznevelési kérdésekben szólalt fel s csak ritkábban államjogi és humanitárius ügyekben, mint például testi büntetés eltörlése, szegényügy, halálbüntetés eltörlése, bírói hatalom gyakorlása, köztörvényhatóságok, községek rendezése; államtanács, közigazgatási törvényszék, kuriai bíráskodás választási ügyekben stb. Megjegyzendő, hogy Schwarcz Gyula ez ügyben rendesen mint eszmemozgató, indítványozó s törvényjavaslatkészítő szerepelt.

A közoktatási költségvetések tárgyalásakor az általános és

részletkérdésekben minden évben felszólalt, ügyeket sürgetve s eszméket vetve fel; azonkívül indítványokat tett, határozati javaslatokat és törvényjavaslatokat készített. Működésének három kiemelkedő mozzanata volt. Így emlékeztet az *1868-iki népoktatási törvény tárgyalásakor történt föllépése*.

1868 őszén már javában tárgyalták a népoktatási törvényt, a mikor Székesfehérvár képviselőjévé választotta. A 30 éves Schwarcz Gyula belépven a Házba, az első napon fiatalos hevével kezdte támadni a törvényjavaslatot, a melynek alapgondolatát helyeselte ugyan, de kifogásolta laza szerkezetét és különösen azt, hogy a községek vállaira rakta a törvény végrehajtását. A községet ezen feladatra anyagilag és műveltségileg alkalmatlannak tartotta. Az állam állítson iskolákat s ne kívánja azt a községtől, vagy ha kívánja, akkor sanctió-val kell ellátni a törvényt. Indítványozta annak törvényben kimondását, hogy azon községek politikai jogai függesztessenek fel, a melyek három év alatt nem állítanak iskolákat. Nagy zaj támadt e beszédre. A képviselők, maga báró Eötvös József is azt vélték, hogy ez bizalmatlanság volna a községek hazafiasságával s értelmiségével szemben. S midőn Schwarcz Gyula statisztikai adatokkal támogatta, s tüzesen védelmezte indítványát; «leszavazzuk», «eláll» kiáltásokkal fogadták és szerénytelenséget lobbantottak szemére. Végre így kiáltott fel: «Tessék leszavazni! Nekem elégtétel lesz az, hogy később a szakemberek igazat fognak nekem adni.» Népiskolai ügyünk történelmi fejlődése valóban igazat adott Schwarcz Gyulának.

Ezután minden alkalmat megragadott, hogy a népoktatási törvény revízióját sürgesse. Különösen a megyei tanfelügyeletről, a megyei iskolatanácsokról és községi iskolaszékekről szóló fejezetek ellen volt kifogása. Kívánta, hogy az állami felügyeletnek a megyei közigazgatáshoz és az egyházi hatóságokhoz való viszonya helyesen szabályoztassék. Miként ismeretes, a törvény ezen fejezeteinek módosítása 1876-ban Molnár Aladár indítványa alapján be is következett.

A másik történelmileg nevezetes ténye Schwarcz Gyulának egyszerűen abból állott, hogy 1873 márczius 22 én törvényjavaslatot nyújtott be a *középiskolai oktatásról*. E javaslat, a melynek több pontja és gondolata bele került az 1883-iki középiskolai alaptörvénybe, a következő nevezetesebb tételeket tartalmazza.

Háromféle középiskolát különböztet meg, ú. m. *gimnáziumot*,

reáliskolát és felsőbb polgári iskolát. A gimnázium célja az egyetemre, a reáliskoláé a műegyetemre előkészíteni; a felsőbb polgári iskola célja pedig betetőzött ismeretkört nyújtani azoknak, a kik az egyetemre, műegyetemre s magasabb szakiskolákra feljutni nem akarnak, a célból, hogy sokoldalú és általános gyakorlati ismerettel juthassanak ki az életbe.

Középiskolákat állíthatnak: az állam, a törvényhatóságok, községek, felekezetek, társulatok, egyesek. Mindezek a tanrendszert szabadon állapítják meg.

Minden középiskola, tehát a felsőbb polgári iskola is, 8 osztályból áll.

A tanítás az alsó négy osztályban nagyobb körű tárgycsoportok, a négy felső osztályban a szakrendszer alapján történik.

Az igazgatót a király nevezi ki, a tanárokat a miniszter a tanárok hármass kijelölése alapján.

Az igazgató törzsfizetése a fővárosban 2800 frt, a vidéken 2400 frt és 300 frt ötödéves pótlék.

A rendes tanár törzsfizetése a fővárosban 2400 frt, a vidéken 2000 frt és 200 frt ötödéves pótlék. Teljes nyugdíj jár 25 évi szolgálat után és fél nyugdíj 12 év után.

A tanulók csak 10 éves korban vehetők fel felvételi vizsgálat alapján. Az egyes osztályok létszáma 50-nél több nem lehet.

Az oktatás az összes állami iskolákban teljesen ingyenes. Kitűnő tanulók ösztöndíjakat kapnak.

A rendes tanár óráinak száma 18.

Csak miniszterileg engedélyezett tankönyvek használhatók.

A tanítás nyelve a magyar vagy a többség lakosságának nyelve, még az állami iskolákban is.

A felsőbb polgári iskolák tantárgyai megegyeznek a középiskolákéival, de külön előadatnak a magyar köz- és magánjog, a közgazdaságtan, földmivelés, építészet, földmérés. Ezen iskolák érettségi bizonyítványa az állami, törvényhatósági és községi tisztviselői állások betöltésére jogosít.

A nem állami iskolák tanulói csak akkor bocsáttatnak az egyetemre, ha egy bizottság előtt felvételi vizsgálatot tesznek le.

A középiskolák felügyeletét azonos módon állapítja meg, mint a 10 évvel később létrejött törvény.

Ezen törvényjavaslatot nem tárgyalta az országgyűlés; azonban tárgyalta azt a középiskolai tanáregyesület, el is fogadta s a

képviselőház elé azon kérelemmel terjesztette, hogy az a középiskolák törvényes rendezéskor figyelembe vétessék.

Schwarcz Gyula harmadik fontos szereplése a *görög nyelv kérdése* körül forgott. Az 1889-iki költségvetés tárgyalásakor történt, hogy Fenyvessy Ferencz, a túlterhelésre hivatkozva, határozati javaslatot nyújtott be a görög nyelvnek mint kötelező tantárgynak megszüntetése végett. Csáky Albin közoktatási miniszter hozzájárult a javaslathoz az egységes középiskola szempontjából, a melynek első áldozatául a görög nyelvnek kell esnie. Kovács Albert, Asbóth János és többen ellene szóltak az indítványnak. Schwarcz Gyula határozottan az indítvány mellett foglalt állást. Ekkor oly magas színvonalú tudományos és kulturpolitikai vita fejlődött ki, a melyért méltán megirigyelhetett volna bennünket bármely nyugot-európai parlament. E vitából Schwarcz Gyula magaslott ki széles látókörével, óriási tudásával és kulturtörténeti s világirodalmi jártasságával. 1900 május 14-én került a görög nyelvi törvényjavaslat a képviselőház plánuma elé. A tárgyalást Schwarcz Gyula vezette be, mint a törvényjavaslat előadója. Ekkor is az ő szelleme magaslott ki a tárgyalásból. Az ő tudását, a pedagógiai, közművelődési, politikai és sociológiai szempontokra kiterjedő okfejtését senki meg nem közelíté. Schwarcz Gyulának valamint a törvényjavaslat előkészítésében, úgy annak megvédésében is az első szerep jutott.

Schwarcz Gyula valamint műveiben, úgy a képviselőházban is kiváló gonddal karolta fel a tanítók, tanárok anyagi helyzetét, a minek tetemes megjavítását magasabb kulturpolitikai szempontból minden kínálkozó alkalommal erélyesen sürgette; sőt 1872-ben javaslatot is nyújtott be a tanítók, tanárok fizetésének és nyugdíjának rendezése tárgyában. 1892-ben a muzeumi tisztviselők s az egyetemi tanárok fizetésének javítását sürgette.

Továbbá még a következő nevezetesebb szereplései voltak:

Többször felszólalt a laikus tanfelügyelők alkalmazása ellen.

A népiskolai törvény végrehajtásának első éveiben a statisztikai adatok gyűjtését és miniszteri jelentések előterjesztését sürgette.

1871-ben megyénként közkönyvtárak létesítését indítványozta, a vallás- és közoktatási miniszter felügyelete alatt. Ez indítványát több éven át megismételte. Foganatja azonban azon időben nem lett.

1869-ben törvényjavaslatot nyújtott be a közoktatásügyi miniszteriumnak a vallásügyitől való elválasztása végett.

1871-ben a közoktatási tanács felállításának szükségét fejtette.

1872-ben azt kívánta, mondassék ki törvényileg a hadsereg legénységének kötelező oktatása.

Ugyanez évben ethnográfiai gyűjtemény felállítását sürgette. Indítványát el is fogadták s 15.000 forintot szavaztak meg e célra.

1871-ben és 72-ben kívánta, hogy az egyetemen új tanszékeket állítsanak fel a nemzetközi jog; összehasonlító alkotmánytan, csillagászat, palaeontologia számára.

Még a képzőintézetek gyakorló iskoláira is kiterjedt a figyelmét s kívánta azok modern átalakítását.

Schwarz Gyula a képviselőház közoktatásügyi bizottságának kezdetől fogva tagja, 1892-től fogva pedig elnöke volt. Ezen minőségében tevékeny részt vett a bizottsági tárgyalásokban, a bizottság jelentéseinek megállapításában, egyes törvényjavaslatok, különösen az 1891-iki kisdédóvíi törvény; a tanítói nyugdíjtörvény, az 1894-iki tanári nyugdíjtörvény előkészítésében:

NAGY LÁSZLÓ.

(Vége köv.)

KÖZÉPISKOLÁINK ADMINISZTRÁCIÓJA ÉS FELÜGYELETE.

Hosszú pihenés után a legújabb idő ismét felszínre hozta a középiskolai adminisztráció és felügyelet kérdését. A kik eddig hozzá szóltak a kérdéshez, meglehetősen tétovázva tettek, és nagy általánosságban mozogtak, míg végre dr. *Heinrich Gusztáv* azzal a szókimondással, melyre neve és állása feljogosítja, kerekén ki nem jelentette véleményét, hogy egész középiskolai adminisztrációnk bámulatosan rossz, a főigazgatók felügyelő működése pedig értektelen, az egész hivatal mostani alakjában fölösleges. Az iskolákra való általános felügyeletet az igazgatókra és a középponti kormányra akarja bízni, és ezt az utóbbit feladatának teljesítésére